

Erkių platinamų ligų patogenai

Milda Žygutienė

Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos
Užkrečiamųjų ligų valdymo skyrius

Erkių platinamos ligos kelia didelę grėsmę gyvūnams ir žmonių sveikatai. Erkės gali platinti įvairius virusus, bakterijas ar parazitus, kurie sukelia sunkių ligų tiek žmonėms, tiek ir gyvūnams. Žmonių veikla keičia krašto vaizdį, vis daugiau atsiranda natūralių buveinių, kurios yra paverstos miesto teritorijomis, dėl šios priežasties žmonėms mieste ir priemiesčiuose vis dažniau įsisiurbia erkės.

Pagrindinė ligų platintoja Europoje yra *Ixodes ricinus* erkė. Rytų Europoje ir Vakarų Europoje nustatytos *Anaplasma phagocytophilum*, *Candidatus Neoehrlichia mikurensis*, *Borrelia burgdorferi* s. l., *Borrelia miyamotoi*, *Rickettsia* spp., *Babesia* spp., *Bartonella* spp., *Ehrlichia* spp., *Coxiella burnetii* ir *Francisella tularensis*, erkinio encefalito viruso ir Krymo ir Kongo hemoraginės karštinės viruso infekcijos. Pastaraisiais dešimtmečiais buvo aprašyti keli nauji erkių platinami patogenai. Nors grįžtamosios karštligės spirocheta *Borrelia miyamotoi* žinoma nuo 1995 m., šio erkių platinamos ligos sukėlėjo patogeniškumas pirmą kartą buvo užregistruotas tik 2011 m. Panašiai *Neoehrlichia mikurensis* buvo izoliuota nuo erkių ir žinduolių, kol buvo pripažintas žmogaus ir gyvūnų ligos sukėlėju. Europos šalių analizės parodė reikšmingus bendro erkių platinamų ligų (EPL) paplitimo skirtumus pagal vidutinę temperatūrą ir kritulius visoje Europoje, ligų atsiradimą ir paplitimą urbanizuotose Europos teritorijose ir jų priklausomybę nuo erkių buveinių bei geografinio pasiskirstymo.

Daug veiksnių lemia EPL paplitimą, dažniausias – globalinis atšilimas. Kitas svarbus rizikos veiksnys žmonėms yra natūralių ekosistemų pavertimas miestais ar rekreacinėmis vietovėmis dėl urbanizacijos, versdamas augalus ir gyvūnus palikti savo buveines arba prisitaikyti prie naujos aplinkos. Erkės prisitaiko prie naujų sąlygų, todėl pranešama apie vis daugiau erkių įsisiurbimų mieste ir priemiesčiuose, pavyzdžiui, miesto parkuose ar priemiesčių miškuose. Dabartinė statistika rodo, kad daugiau nei pusė pasaulio gyventojų gyvena miestuose.

Labiausiai paplitusi ir geriausiai žinoma liga JAV ir Europoje yra Laimo liga – sisteminė infekcinė liga, kurią sukelia erkių platinamos *Borrelia burgdorferi sensu lato* (s. l.) spirochetos, dažniausiai iš *Ixodes* genties. Laimo ligos atvejų per pastaruosius kelis dešimtmečius labai padaugėjo tiek JAV, tiek Europoje.

Europoje užregistruojama vis daugiau Laimo ligos atvejų. Apskaičiuota, kad per metus užregistruojama maždaug 65 400 atvejų. Didžiausias sergamumas Laimo liga fiksuojamas Vokietijoje, Austrijoje, Slovėnijoje ir Švedijoje. Lietuvoje kasmet registruojama 2–3 tūkstančių atvejų.

Nepastebėta erkė kraują siurbti gali net savaitę. Kuo greičiau pastebima įsisiurbusi erkė – tuo geriau. Taip galima išvengti potencialių ligos sukėlėjų. Teisingas erkės ištraukimas daromas taip – pincetu sučiupti erkę kaip galima arčiau galvos ir truktelėti atgal, jokių būdu nesukiojant. Žaizdelė dezinfekuojama.

Erkinis encefalitas – pavojingiausia Europoje ir Lietuvoje erkių platinama liga, galinti pažeisti smegenis. Trečdalis sirgusiųjų ligos pasekmes jaučia visą gyvenimą. Erkinio encefalito virusu užsikrėtęs žmogus po dvejų ar trijų savaičių gali pajusti panašius į gripo simptomus: galvos skausmą, nedidelį karščiavimą ir maudžiančius kūno skausmus. Šie simptomai trunka apie savaitę, po to pasijuntama geriau. Tačiau jei virusas išplito ir pasiekė smegenis, po 2–7 dienų vėl pakyla kūno temperatūra, atsiranda stiprus galvos skausmas, vėmimas, galvos svaigimas, gali būti pusiausvyros, sąmonės sutrikimų, paralyžius.

Deja, specialaus gydymo nuo šios ligos nėra. Maždaug trečdaliui užsikrėtusiųjų pavyksta visiškai pasveikti, kitam trečdaliui atsigausti prireikia 1–3 metų, o likusiam trečdaliui visam gyvenimui išlieka psichoneurologiniai simptomai: galvos skausmas, miego, dėmesio sutrikimai, emocinis dirglumas, elgesio pokyčiai. Apie 9 proc. sirgusiųjų tampa nedarbingi. Persirgus erkinio encefalitu įgyjamas imunitetas šiai ligai.

Veiksmingiausia prevencija – skiepai.

Pagrindinę skiepavimo schemą sudaro trys dozės: po pirmosios dozės praėjus 1–3 mėnesiams, skiepijamasi antra doze, o po jos praėjus 5–12 mėn. – trečiaja.

Vėliau:

- I palaikomoji dozė įskiepijama **po 3 metų** po bazinės vakcinacijos.
- Kitos palaikomosios dozės įskiepijamos:
 - kas 5 metus** žmonėms iki 60 metų amžiaus,
 - kas 3 metus** vyresniems nei 60 metų.